

Література:

1. Bellugi, U. & Klima, E. (2001). Sign Language. In: N. Smelser & P. Baltes (eds.) International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences (Vol.21, pp. 14066-71). Oxford, UK: Elsevier.
2. Bondy A., Frost L. (2002). A Picture's worth: PECS and other visual communication strategies in autism. Bethesda, MD: Woodbine House.
3. Communication-based intervention for problem behavior: a user's guide for producing positive change/ by Edvard Carr, et. al. (2000) New York: Brookes Publishing Co., Inc. - 251p.
4. Mirenda, P. (2003). Toward functional augmentative and alternative communication for students with autism: Sign Language, graphic symbols, and voice output communication aids. Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 34, 203-216.
5. Prizant B. M., Schuler A. L., Wetherby A. M. and Rydell, P. (1997). Enhancing language and communication development: Language approaches. In: D. J. Cohen and F. R. Volkmar (Eds.). Handbook of autism and pervasive developmental disorders. New York: John Wiley and Sons. – 605p.
6. Turkington C., Anan R. (2007). The encyclopedia on autism spectrum disorders. from www.factsonfile.com.

УДК 37.04+37.09:376

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРУ ШКОЛИ

Лебедева С.О.

У статті розглядається досвід роботи школи з інклюзивним навчанням.

Ключові слова: адаптація дітей з особливими освітніми потребами, диференціація та індивідуалізація навчання, типи афективних реакцій, робота психолога.

Социально-психологическая адаптация детей с особыми образовательными потребностями в инклюзивном пространстве школы

В статье рассматривается опыт работы школы с инклюзивным обучением.

Ключевые слова: адаптация детей с особыми образовательными потребностями, дифференциация и индивидуализация обучения, типы аффективных реакций, работа психолога.

Socio-psychological rehabilitation of children with special educational needs in inclusive aria schools

The article examines the experience of the School of inclusive education.

Keywords: adaptation of children with special educational needs, differentiation and individualization of learning, the types of affective responses, the work of a psychologist.

Проблема адаптації людей із особливими потребами до різних видів соціально-значущої діяльності - одна з найактуальніших. Важливого значення набувають наразі дослідження, пов'язані з адаптацією особистості до навчальної діяльності у початковій школі, адже це найбільш складні періоди життєдіяльності особистості в онтогенезі.

У численних психологічних дослідженнях наголошується на необхідності враховувати специфіку саме шкільної адаптації дітей із певними вадами. Так, наші попередні дослідження стверджують, що ігнорування проблем адаптації осіб, що мають деякі порушення, зумовлює труднощі їх подальшого життя та спілкування. Більшість таких молодих людей не в змозі в майбутньому обрати собі професію до вподоби, визначитись у життєвому просторі, для деяких з них проблемним є встановлення контакту з іншими тощо.

А.М. Нізова підкреслює, наприклад, що відхилення від норми здоров'я можуть зумовлювати серйозні адаптаційні проблеми в житті. Діти з наявними фізичними вадами (наприклад, інваліди з різним анамнезом, заїки) особливо легко травмуються. Некоректне поводження і ними призводить до глибокої життєвої трагедії.

В.С. Мухіна акцентує увагу на "факторі місця", тобто школи, в якій має адаптуватися дитина з вадами здоров'я. Цей фактор посилює проблеми всієї пізнавальної діяльності дітей і позначається на шкільній успішності, специфіці їх міжособистісного спілкування. Поступово такі учні починають уникати спілкування, особливо з незнайомими для них людьми, відбувається певний невротичний розвиток особистості.

Маленькі діти переживають свої недоліки епізодично, але в процесі дорослішання переживання набувають інших якостей, стають нестерпними, іноді навіть доходять думок про суїцид. Тому слід, на наш погляд, якомога раніше розпочинати виявлення подібних вад, проблем у дітей, робити аналіз їх причин і надавати учням кваліфіковану психологічну допомогу.

Під "особливими потребами" можна розуміти принаймні три речі. З одного боку - це необхідність часом надзвичайно специфічних методів обстеження, навчання та комунікації (special education - спеціальної освіти або дефектології), реабілітації і працетерапії (physical & occupational therapy), особливого ставлення під час навчання. По-друге, потрібні також спеціальні пристосування - допоміжні пристрої для ходьби, інвалідні візки, слухові

апарати тощо, аж до складної комп'ютерної та медичної техніки, а також підвищені вимоги до безбар'єрної структури та адаптації середовища. По-третє, мається на увазі незахищеність цих дітей у соціальному плані. Адаптація до школи в цих школярів відбувається зі значними ускладненнями, оскільки мовлення (важлива психічна функція) справляє провідний вплив на формування особистості, її мислення, відіграє вирішальну роль у регуляції поведінки та діяльності дітей на етапі адаптації.

Різні вади можуть носити в дітей різнобічний характер і проявлятися як :

- неспроможність встановлювати контакт, спілкуватись;
- незрозумілість для інших;
- складнощі з виконанням значних фізичних навантажень, інтелектуальних завдань;
- проблеми, вади зі слухом.

Д.Б. Єльконін наполягав на тому, що для розуміння сутності психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку є необхідним ретельний аналіз трьох ліній розвитку дитини. Перша лінія - формування довільності поведінки, друга - оволодіння еталонами та засобами пізнавальної діяльності; третя - перехід від егоцентризму до децентризму. Провідним фактором становлення самооцінки дитини є участь у колективних формах спілкування. У молодших школярів відбувається прискорене становлення самооцінки та рівня самосвідомості порівняно зі здоровими однолітками, тобто має місце "парадокс невідповідності".

Постійна тривожність через власне мовлення переходить у пригнічений стан, який ліквідується лише психологічними методами. Тривожність виявляється у почутті втоми, втраті інтересу до життя, у нестримних емоціях, плачі, думках про самогубство, у заниженій самооцінці.

Виявлено, що людина, в котрої наявним є певний дефект, нерідко комплексує, що ускладнює адаптацію. Ці почуття підвищують припустимий рівень тривожності у школяра, роблять його соціально боязким, знижують наявний рівень домагань. Труднощі навчання, які викликані недорозвитком,

наприклад, фізичним, мовленнєвим, є частою причиною дезадаптації, різкого зниження мотивації навчання. Це негативно позначається на поведінці, а іноді призводить до вчинків навіть кримінального характеру. В літературі описано чимало варіантів поведінки дітей, що мають адаптаційні проблеми в молодшому шкільному віці: недовірливість, слабка інтуїція в міжособистісних стосунках, впертість, егоцентризм, відсутність почуття страху в ситуаціях підвищеного ризику, ігнорування норм культури поведінки, гіперчутливість до загрози. Неприйнятність у групі однолітків діє нищівно на дитину. Проте за умови компенсації негативних переживань позитивними, позитивного спілкування з іншими, значущими для дитини, людьми ймовірність дезадаптації знижується.

У дітей із вадами здоров'я можуть проявлятися афективні вади первинного або вторинного порядку. Вони проявляються в агресивності, імпульсивності, в почутті тривоги, гніву, невпевненості у собі. Існують такі типи афективних реакцій:

1) афективні негативні реакції, які виникають у малосприйнятному середовищі в школі (конфліктні однокласники, авторитарний учитель);

2) афективна незрілість дитини, що проявляється у нездатності встановити взаємини з однокласниками, в бажанні знову повернутися до дитячого садка;

3) пасивні реакції протесту. Вони виявляються у млявих дітей, яким потрібні примусові заходи та постійні стимули;

4) невідповідність дрібних рухів руки дитини його віку, що зумовлює не сформованість просторових орієнтувань, які повинні бути визначеними до шести років.

Красноперекопський навчально-виховний комплекс «школа-НВК» № 1 визначил наступні пріоритетні проблеми:

1. Система роботи над творчим, морально-етичним розвитком особистості і турбота про здоров'я учнів.

2. Модернізація моделі методичної служби для ефективного впровадження інклюзивної освіти.

3. Система взаємодії та співпраці педколективу школи з сім'єю і всіма інститутами влади.

З 2009 року КНВК № 1 почала інтегроване навчання дітей з особливими освітніми проблемами.

Діти з особливостями порушеннями психофізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного та психічного розвитку, зумовлені, вродженими чи набутими розладами. Залежно від типу порушень виокремлюють такі категорії дітей з:

- порушеннями слуху;
- порушеннями зору;
- порушеннями інтелекту (від затримки психічного розвитку до розумової відсталості);
- мовленнєвими порушеннями;
- порушеннями опорно-рухового апарату;
- складною структурою порушень;
- емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

Дана класифікація дає можливість виділити в характеристиках цих категорій дітей особливості їх порушень у наступних сферах: сфера здоров'я, спілкування, когнітивна та мотиваційно-вольова, а також особистісна сфера, де можуть бути порушені складові образу «Я», що вимагають корекції та розвитку для їх успішної адаптації в суспільстві.

Одним з основних напрямків роботи психолога в психолого-педагогічному супроводі дистанційного навчання, є аналітико-діагностичне. Для проведення аналітико-діагностичного напрямку психолога, у-перших, необхідно скласти банк психодіагностичних методик, з переведенням їх в електронний вигляд і по-друге, провести діагностику з метою вивчення індивідуальних особливостей розвитку.

Психологічна діагностика школярів з особливими освітніми потребами може включати:

- вивчення особистісної готовності учнів до роботи в системі інклюзивного навчання;
- дослідження ряду психофізіологічних, індивідуально-психологічних і особистісних особливостей учнів;
- дослідження особливостей міжособистісної взаємодії;
- здійснення психологічної інтерпретації окремих станів, особливостей, поведінки учнів.

Контроль психологічного розвитку навчаються при дистанційному навчанні необхідно проводити на початку і в по закінченні навчального року. Результати вхідного контролю дають можливість практичному психологу здійснювати управління процесом навчання: складання персонального плану навчання, відбір оптимальних методів і прийомів навчання, розвитку учня.

З 2012-2013 навчального року в КНВК «школа-НВК» № 1 працюють 2 класи з інклюзивним навчанням. В 1 класі навчається дівчина з розумовою відсталістю, а в 3 класі – дитина з синдромом Дауна. Для навчання дітей введені ставки асистентів вчителів. Наш досвід свідчить про те, що для успішного навчання і виховання таких дітей потрібні невеликі класи (не більше 15-20 осіб). Для цих учнів підібрані толерантні вчителі, постійно проходять семінари-практикуми, тренінги, консультації психолога, учителя-логопеда, соціального педагога. Потрапивши у сприятливе середовище навчання, що враховує можливості та особливості цих дітей, вони, долають труднощі, пов'язані з першими тижнями перебування у школі. Вони відчують труднощі в довільній організації діяльності: швидко втомлюються, працездатність їх падає, а іноді вони просто перестають виконувати розпочату діяльність. Ці та ряд інших особливостей говорять про те, що у дітей виявляється недорозвинення психічних процесів.

Учні в школі, що здійснює особистісна орієнтована освіта, повинні не просто вчитися і виховуватися, а жити повним, емоційно насиченим життям,

в якій вони можуть задовольняти свої природні, соціальні і духовні потреби і підготувати себе до дорослого самостійного життя в якості морального, законослухняного члена суспільства, який знайшов своє місце в житті, що приносить своєю діяльністю щастя собі і добро і користь всьому суспільству. Виходячи з цього, школа ставить перед собою наступну мету:

- Вдосконалення виховно-освітньої середовища, що сприяє духовному, моральному, фізичному розвитку дитини, виховання соціально адаптованої особистості, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами.

Завдання:

- забезпечення прав дитини на якісну освіту;
- реалізація наступності та відкритості у сфері освітніх підсистем, що надають кожному що навчається сфери діяльності, необхідні для його розвитку;
- побудова освітньої практики з урахуванням регіональних, соціокультурних тенденцій, виховання дітей у дусі поваги до своєї школи, місту, країні;
- розробка і впровадження нового змісту освіти;
- пошук нових форм навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами ;
- визначення педагогічної основи та створення відповідної бази для подальшого формування дитячої самодіяльної організації, що об'єднує різноманітні зони розвиваючої діяльності (гуртки, секції, суспільства, система співуправління і самоврядування);
- активізація діяльності соціально-психологічної служби;
- вдосконалення роботи, спрямованої на демократизацію процесу навчання і взаємодія суб'єктів освітнього процесу «учень-батько-учитель»;
- вдосконалення системи виховання здорового способу життя, системи здоров'язберігаючих технологій навчання та формування в учнів цілісного ставлення до свого здоров'я;
- розвиток органів шкільного самоврядування.

В основу навчально-освітнього процесу педагогічний колектив закладає принципи:

- Гуманізації освіти, що припускає індивідуалізацію і диференціацію навчального процесу;
- Демократизації управління школою і взаємин учительського та учнівського колективів;
- Наступності у навчанні, коли досліджувані поняття отримують надалі свій розвиток і збагачення.

В основу організації освітнього та інноваційного процесів в нашій школі покладено системно-діяльний підхід, який:

- сприяє розкриттю в кожного школяра творчого потенціалу та розвитку його потреб і здібностей у перетворенні навколишньої дійсності і самого себе;
- пробуджує діяльній початок, що пронизує всі щаблі навчання і всі форми роботи з дітьми, яке дозволяє будувати освітній процес у формі діалогу і творчо як для вчителя, так і для учня.

Відносини вчителів та учнів будуються на основі взаємної поваги, прийняття один одного, співучасті, співпереживання, співробітництва, співтворчості. Позицію вчителя в навчальному процесі визначає відмова від авторитаризму, примусу і приниження особистості учня, пошук педагогічних технологій, методів і техніки роботи вчителя природосообразної, особистісно орієнтованої, здоров'язберігаючої спрямованості.

Диференціація та індивідуалізація навчання досягається шляхом організації нетрадиційних уроків: модельних, евристичних, проблемних, дискусійних, рефлексивних, а також практикумів, екскурсій, колективної роботи на уроці (парної, мікрогрупової, бригадної і т.д.).

Стратегічною метою виховної роботи педагогічного колективу школи на найближчі роки є: створення сприятливих умов для становлення духовно-моральної, творчої, діяльної, що розвивається, здорової особистості, здатної до успішної соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці.

Прогнозований результат нашої діяльності - це наш випускник, як цілісна, здорова особистість, з його духовністю, універсальністю, творчим началом. Це людина гуманістичного погляду на світ. У ньому поєднані інтелект з почуттям, знання з вірою, вміння логічно мислити зі здатністю розуміти прекрасне. Виходячи з стратегічної мети виховання і прогнозованого результату, на кожен навчальний рік формулюються конкретні завдання.

Виходячи з цього, найважливішими завданнями виховання в школі стали:

- формування у дітей загальнолюдських норм моралі (доброти, взаєморозуміння, милосердя, віри в творчі можливості людини, терпимості по відношенню до людей з особливими потребами),
- виховання активної життєвої позиції, почуття обов'язку, готовності взяти на себе відповідальність за долю країни,
- виховання колективізму: навичок взаємодопомоги, спільних дій в організації шкільного життя,
- виховання культури гідності,

За останні роки найбільш важливими досягненнями колективу школи є наступні:

- більш ефективним стало педагогічний вплив на процес розвитку особистості дитини, формування його морального, пізнавального, комунікативного, естетичного, трудового, фізичного потенціалу;
- відбувається інтеграція навчального і виховного процесів в розмірі цілей і завдань виховання;
- остаточно сформувалася структура дитячої молодіжної громадської організації «Вертикаль», позначилися напрями її діяльності;
- спостерігається зростання задоволеності учнів та батьків виховною роботою школи (результати анкетування та усні відгуки);

- продовжують розвиватися форми взаємодії сім'ї і школи, такі як: спільні заходи, творчі звіти дітей на батьківських зборах, батьківські лекторії, круглі столи, семінари, звіти адміністрації перед батьками;

- у педагогів і школярів переважає позитивний настрій, усвідомлена корисність роботи з формування самостійності та згуртованості дитячого колективу, необхідність дослідницької діяльності з вивчення особистості, класного колективу, необхідність вдосконалення форм і методів виховання через підвищення майстерності класного керівника;

- дбайливо зберігаються і примножуються традиції школи;

Досягнута результативність виховної діяльності школи, проте, не знімає проблем і завдань, вирішення яких дає новий імпульс її розвитку.

Висновки

1. Адаптація дітей з обмеженими можливостями припускає діагностику реального стану даного процесу за наступними аспектами: навчально-освітній, професійно-освітній, інтерактивний, комунікативний, соціально-статусний, рекреаційний, психологічний та інклюзивний. Результати психологічної діагностики проведеної серед дітей, свідчать в цілому про успішність їх адаптації, тому, що жовтий колір асоціюється з обстановкою в школі чи вдома, то це означає, що дитина пов'язує з ними тільки хороші очікування. Для оцінки успішності соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами доцільне використання критеріїв рівня особистісної самореалізації, способу життя, соціального самопочуття, життєвої орієнтації.

2. Кінцевою метою адаптації дітей з обмеженими можливостями є їх інтеграція в соціумі. Проміжними цілями виступають: а) медико-соціальна реабілітація дітей з обмеженими можливостями здоров'я та зміцнення їх здоров'я; б) формування у них навичок і вмінь побутового самообслуговування; в) загальна освіта; г) професійна освіта; д) працевлаштування; є) формування позитивної самооцінки. Адаптація дітей з особливими потребами включає кілька складових: а) науково-методичне

забезпечення; б) навчально-методичне забезпечення; в) інформаційно-аналітичне забезпечення; г) нормативно-правове; д) фінансове забезпечення; є) матеріально-технічне; ж) психологічне; з) кадрове забезпечення.

3. Ефективна адаптація дітей з особливими освітніми потребами передбачає: а) дотримання відповідних критеріїв оптимальності; б) використання спеціальних адаптаційних технологій. Критерії оптимальності відносяться до цілям адаптації (цільові критерії) і засобам досягнення цих цілей (інструментальні критерії). У якості цільових виступають критерії гуманності, самоефективності, рівних можливостей, нормалізації, толерантності, а також діяльнісний критерій; в якості інструментальних - критерії державної підтримки, громадської підтримки, психологічної підтримки, самодопомоги, проблемної орієнтованості, внутрішньої мотивації, комплексності, системності, співробітництва.

Література:

1. Актуальні проблеми спеціальної психології та педагогіки: [зб. наук. праць/ наук. ред. Вишемирський В.С. та ін.]. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2005. – 202 с.
2. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі / Т. Ілляшенко // Психолог, 2009. - №10. - с.14-18.
3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи / А. А. Колупаєва // Монографія – К. : Самміт-Книга, 2009. – (Серія «Інклюзивна освіта»).– 272 с.
4. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір / А. Колупаєва // Дефектологія. – 2003. – № 4. – С. 10-12.
5. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 6–11.

УДК 159.92:376.42-053

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ ОПАНОВУЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ПІДЛІТКІВ

Макарчук Л. О.

У статті представлено результати теоретичного аналізу поняття «опановуюча поведінка» та особливості її досліджень в сучасній психології. Визначено та описано компоненти методики психокорекції порушень опановуючої поведінки розумово відсталих підлітків.

Ключові слова: опановуюча поведінка, психокорекція, тренінг.

Особенности психокоррекции нарушений овладевая поведения умственно отсталых подростков